

„SE CUVINE O FACULTATE DE TEOLOGIE LA CHIȘINĂU?” – ÎNTREBA PROFESORULUI UNIVERSITAR CONSTANTIN TOMESCU ÎN 1942

„IS A FACULTY OF THEOLOGY IN CHIȘINĂU APPROPRIATE?” – WAS
ASKING UNIVERSITY PROFESSOR CONSTANTIN TOMESCU IN 1942

Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC, ORCID: 0000-0001-5628-4645
Institutul de Istorie al USM,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 94:378.4:211(478-25)

e-mail: silvia.corlateanu2006@yahoo.com

With the entry of Soviet troops into Bessarabia, on June 28, 1940, the Romanian administration was forced to take refuge on the right side of the Prut. The Faculty of Theology from Chișinău was evacuated to Iași. After the restoration of the Romanian administration in Bessarabia, in the summer of 1941, the Faculty of Theology no longer returned to Chișinău, but was transferred to Cernăuți. This created difficulties in the teaching and learning process, the transfer to Cernăuți of the teaching staff and also of the students, the loss of the archive of the first University in Chișinău – Faculty of Theology – Branch of the University „A. I. Cuza” from Iași. Among those who insisted that the Faculty of Theology return to Chișinău was the university professor Constantin Tomescu, the one who founded the Faculty in 1926 and who served as vice-dean for a long time. After a series of steps regarding the return of the Faculty to Bessarabia, in January 1942, he publishes a communication entitled „Is a Faculty of Theology in Chișinău appropriate?”, a work that disappeared after 1944 from the libraries in Chișinău. The copy found in the Library of the Holy Synod in Bucharest allows us to reconstruct an important page in the history of the Faculty of Theology in Chișinău.

Keywords: *Interwar Bessarabia, Faculty of Theology in Chișinău, Constantin Tomescu, university education in Bessarabia.*

Anul 1918 a reprezentat nu doar anul unirii Basarabiei cu Țara-mamă, dar, a devenit și anul în care mulți tineri, absolvenți ai Facultăților din România, încep carierele profesionale, pe meleaguri basarabene. Printre acestea s-a numărat Constantin Tomescu, absovent al Facultății de Teologie din București, trimis în Basarabia sa-l asiste pe Nicodim Munteanu (viitorul Patriarh Nicodim), numit în fruntea Biserii Românești din Basarabia¹. Având nevoie de oameni pentru a întocmi cancelaria eparhială, vlădica Nicodim, de comun acord cu ministrul Cultelor și al Instrucțiunii, Simion Mehedinți, îl numește pe Constantin N. Tomescu în funcția de secretar general al Mitropoliei Basarabiei. Ceea

¹ În iniie 1918, Nicodim Munteanu este numit locțiitor de arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului.

ce părea o slujbă temporară s-a dovedit a fi o activitate întinsă pe mai bine de două decenii².

Alături de activitatea pe teren administrativ bisericesc, Constantin Tomescu desfășoară o intensă activitate pe tărâm cultural. La Chișinău, el găsește revista „Luminătorul”, scoasă de mai mulți ani în limba română dar redactată cu litere chirilice de către iconomul mitrofor Constantin Popovici. Se alătură colaboratorilor revistei, publică o serie de studii despre istoria românilor, devenind, în timp, redactor al acestei reviste. Împreună cu profesorul universitar Toma G. Bulat, inițiază, la Chișinău, apariția revistei trimestriale de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, „Arhivele Basarabiei”, care a apărut în perioada anilor 1929-1938. Scopul „Arhivelor Basarabiei” era „studierea pământului și a omului acestui ținut de graniță” [1], având o „orientare patriotică, de dezvoltare a conștiinței naționale și de contribuire la scrierea istoriei adevărate a țării” [3, p. 76]. Revista s-a bucurat de atenție sporită din partea autorităților și istoricilor. A fost susținută de Nicolae Iorga care se interesa mereu de documentele noi tipărite în paginile revistei. Constantin N. Tomescu a fost, totodată, și unul din redactorii „Revistei istorico-bisericești din Chișinău” prin intermediul căreia se readuceau în atenție istoria bisericii din Basarabia [10, p. 10-30]. Substanțiala operă istoriografică a lui Constantin Tomescu însumează un număr total de peste 50 de lucrări³.

Una din marile satisfacții din viața lui Constantin Tomescu a fost contribuția personală la înființarea și activitatea Facultății de Teologie din Chișinău. Memoriile lui Constantin N. Tomescu, editate într-un volum de 1100 pagini [13], se constituie într-o sursă esențială de cunoaștere a activității acestei instituții, cu un rol major în viața spirituală a Basarabiei interbelice [9, p.17].

Proiectul Facultății de la Chișinău, a fost aprobat în 1926, cu sprijinul mareșalului Alexandru Averescu, al poetului Octavian Goga și al profesorului și filosofului Ioan Petrovici, pe atunci ministrul Instrucțiunii și Cultelor [6, p. 14171]. În cadrul acestei Facultăți Constantin Tomescu, care, în 1927 își ia doctoratul în teologie devine profesor de „Istoria Bisericii Ortodoxe Române” și prodecan. În condițiile în care majoritatea profesorilor din cadrul tinerei Facultăți erau cu domiciliul stabil în alte orașe și făceau naveta la Chișinău, Tomescu, ca om al locului, este cel care „ține în mână” Facultatea, din punct de vedere administrativ. Din colectivul de profesori au făcut parte multe nume

² Despre activitatea lui Constantin Tomescu, secretar al Mitropoliei Basarabiei în perioada interbelică, a se vedea sursele bibliografice [4].

³ În unul din capitolele memoriilor sale intitulat „Strădania mea publicistică” relatează cele mai relevante lucrări istoriografice ale lui C. Tomescu, printre care merită a fi numite: *Istoria Sfintei Mănăstiri Hârjauca*, Chișinău, 1924; *Episcopia Hotinului. Date istorice și statistice*, Chișinău, 1925; *Documente și scrisori din familia Andronachi Donici*, Chișinău 1928; *Catagrafia Basarabiei din 1817*, Chișinău 1928; *Înființarea Episcopiei Chișinăului și Hotinului (1813)*, în „Arhivele Basarabiei”, an I, 1929, nr. 1; *Exarhul Gavriil și Mitropolitul Ignatie al Ungrovlahiei, 1810*, în „Arhivele Basarabiei”, an. II, 1930, nr. 2; *Știri catagrafice din Biserica Moldovei din 1809*; *Documente basarabene*, 2 volume, Chișinău 1928-1938 (în colaborare cu Visarion Puiu, Ștefan Be-rechet, Ștefan Ciobanu și Leon T. Boga) ș.a.

mari, precum Grigore Pișculescu (Gala Galaction), Nichifor Crainic, frații Cicerone și Valeriu Iordăchescu, Ioan Savin, Ștefan Ciobanu, Constantin Fedeleș, Constantin Tomescu, Ilie Tocan, Nicolae Timuș, Alexandru Boldur, Toma G.Bulat, Vasiel Radu, Petre Constantinescu, Serghie Bejan, arhimandritul Iuliu Scriban [11, p. 172].

Viața studentăască în cadrul Facultății de Teologie a devenit, după înființarea facultății, una activă, studenții fiind angrenați în numeroase activități cultural-misionare, excursii cu caracter duhovnicesc etc. Procesul de instruire a studenților teologi cuprindea, alături de însușirea materiei de program, finalizată în examene anuale, elaborarea și susținerea, la încheierea ciclului didactic, a tezelor de licență. Chiar dacă au fost puține, totuși, la Facultatea de Teologie din Chișinu au fost cazuri de susținere a tezelor de doctorat în corespundere cu Regulamentul Facultății de Teologie.

Corpul didactic al Facultății a fost un îndrumător sensibil al preoțimii din județele Basarabiei care se preocupa inclusiv cu problemele de ameliorare a stării materiale a preoțimii, ca o condiție a îmbunătățirii activității acestora. Această grijă s-a manifestat mai ales în anii crizei economice, care a lovit în toate categoriile sociale.

Printre multe alte obiective, Facultate era antrenată într-un vast proiect de refacere a ecumenicității ortodoxiei, ruptă de disputele naționaliste ale secolului al XIX-lea și de loviturile aplicate de bolșevism. Pe parcursul anilor, de la înființare până în anul 1940, Facultatea a devenit un puternic centru cultural care a contribuit la pregătirea elitei culturale basarabene, la integrarea provinciei în viața spirituală românească. Nu mai puțin important a fost factorul politic. Prin înființarea Facultății s-a urmărit consolidarea autorității instituțiilor statului român în provincie, cultivarea sentimentului de încredere în rândurile populației [12, p. 17].

În ultimii ani de funcționare la Chișinău, în activitatea Facultății au intervenit unele modificări, determinate de *Legea pentru învățământul teologic superior*, promulgată prin decret regal la 18 mai 1938. Articolul 1 (unu) al Legii, prin care se prevedea funcționarea a trei facultăți de teologie în cadrul universităților din București, Iași și Cernăuți [7], punea în gardă colectivul administrativ și profesoral al Facultății de Teologie de la Chișinău. Starea de încordare îi făcea să presupună că Facultatea va fi transferată la Iași. În ședințele Adunării Eparhiale, membrii Consiliului Eparhial din Chișinău, în cadrul discuțiilor asupra activității comisiei culturale, și-au exprimat dezacordul cu prevederile legii respective. Preotul econom stavrogor Pavel Guciujna, profesorul universitar și secretar al Mitropoliei Basarabiei - Constantin Tomescu, membrul comisiei culturale Alexandru Albu, alți participanți la ședință, au pledat pentru păstrarea Facultății, unul din argumente fiind pericolul care venea de peste Nistru. În urma discuțiilor, deputații Adunării Eparhiale, reuniți în ședința din mai 1938, au adoptat o moțiune cu referire la noua lege a învățământului teologic superior, în care se argumenta necesitatea funcționării în continuare a Facultății de Teologie la Chișinău. În moțiune se menționa importanța pe care a avut-o Facultatea în cei 12 ani de existență la Chișinău, aceasta fiind „o cetate puternică a credinței și românismului la granița despărțitoare, nu între două țări, ci între două lumi” [5, p. 96]. Se mai aprecia

rolul înalt al Facultății de Teologie din Chișinău în pregătirea preoților bine instruiți și devotați cauzei creștine și naționale [5, p. 96].

Raptul Basarabiei din vara anului 1940 au determinat în mod inevitabil evacuarea Facultății de Teologie din Chișinău la Iași, odată cu alte instituții ale statului. În perioada anilor 1940-1941 Facultatea a activat la Iași, ca după anul 1941 să fie transferată la Cernăuți.

Printre altele, Constantin Tomescu revine în 1941 în Basarabia, împreună cu Vi-sarion Puiu, marele său prieten numit la cârma Misiunii Bisericii Ortodoxe Române în Transnistria, unde sprijină, după puteri, eforturile de renaștere a credinței creștine între Nistru și Bug. Astfel, deși la o vârstă destul de înaintată, Constantin Tomescu își împarte existența în anii războiului între Cernăuți (unde fusese transferată Facultatea de Teologie), Chișinău și Odessa (în calitate de inspector general administrativ bisericesc).

Mâhnirea și tristețea care l-au cuprins din pricina faptului că Facultatea de Teologie nu a revenit acasă, la Chișinău, acolo „unde era necesară mai mult ca niciodată” l-a făcut să publice o lucrare în care exprima doleanța, anunțată încă în 1938, precum că Facultatea de Teologie trebuie să activeze la Chișinău. Aducând mai multe argumente de ordin cultural și național, Constantin Tomescu vorbește și despre pericolul care vine de peste Nistru și care solicită neîntârziat revenirea în Chișinăul de graniță a „bastionului cultural” – Facultatea de Teologie.

Lucrarea a fost publicată în ianuarie 1942 într-un tiraj suficient de mare și se prezenta ca o chemare la rațiune pentru revenirea Facultății de Teologie de la Cernăuți la Chișinău. După reanexarea Basarabiei de către URSS și „curățirea” efectuată de cenzura sovietică în bibliotecile din RSS Moldovenească, lucrarea lui Constantin Tomescu nu se mai găsește în nicio bibliotecă din Republica Moldova. Mai mult, refugiat la Sibiu, Constantin Tomescu nu va mai reveni în Basarabia lui dragă niciodată.

Arestat în anul 1948, în condițiile declanșării amplelor represiuni împotriva elitelor vechii României, pentru acuzația de omisiune de denunț (câteva persoane arestate îi pomeniseră numele, iar el era „vinovat” că nu le denunțase Securității) [2], profesorul Tomescu a fost arestat, judecat și achitat în februarie 1950. La scurt timp însă, în mai 1950, era din nou arestat și închis administrativ la închisoarea Sighet, în calitate de demnitar într-unul din guvernele „burghezo-moșierești” [8, p. 210]. Eliberat în vara anului 1955, Constantin Tomescu s-a stabilit cu domiciliul nominal la fiul său, Nicolae, în București. Prin mijloace specifice, agenții poliției politice au stabilit că profesorul Tomescu a păstrat legături cu clerici basarabeni precum Pavel Guciuja, Vladimir Bârjoveanu, Boris Bobcenco, Dumitru Balaur, Vasile Țepordei și alții. Sentimentele lui Constantin Tomescu pentru Basarabia au fost exprimate într-o poezie, intitulată „Dor de Basarabia”, pe care a recitat-o cu prilejul unei pomeniri a regretatei sale soții Olga Poliacov pe care o numea „fiică a Basarabiei”. Din cauza acestei poezii, Securitatea l-a considerat pe Constantin Tomescu drept o persoană ce „caută să mențină psihoza în rândurile basarabenilor despre un nou război, iar Basarabia va fi eliberată”. De aceea, în iunie 1958, profesorul Tomescu era luat în lucru în dosar individual, pentru a i se documenta mai temeinic activitatea sa

„ostilă”, îndreptată împotriva Uniunii Sovietice. Cum în 1958 deja începuse în România al doilea val de represiune generalizată, profesorul Tomescu a fost arestat la 25 august 1958, de Securitatea Suceava, inițial pentru manifestările sale naționaliste. În concluziile de învinuire din cadrul procesului i s-a reținut printre acuzații și poezia amintită mai sus, însă principalul capăt de acuzare a fost legat de un aspect de natură politică. Procesul asupra lui Constantin Tomescu i-a încredințat 20 de ani de temniță grea pentru „crimă și uneltire contra ordinii sociale”. În 1960 este încarcerat la Jilava de unde a fost eliberat la 11 aprilie 1964, în baza decretului de grațiere 176/1964 al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române. A trecut la cele veșnice în 1983.

Cu ajutorul colegilor de la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române și cu susținerea preotului dr. Dorin Iancu, lucrarea inserată mai jos a fost identificată în Biblioteca Sfântului Sinod din București. Așa cum am fost privați de dreptul de a avea acces la o parte din publicațiile apărute în perioada interbelică și în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, considerăm o datorie a noastră morală să reproducem textul integral al lucrării lui Constantin Tomescu „Se cuvine o Facultate de Teologie la Chișinău?”. Am păstrat textul intact al lucrării, publicându-l exact în forma în care a fost tipărit în anul 1942, fără a interveni în structură, ortografie, sintagme, exprimări. Considerăm că această „rugă” argumentată, a profesorului universitar la Facultatea de Teologie din Chișinău, în anii 1926-1940, Constantin Tomescu – pentru revenirea Facultății acasă, demonstrează, o dată în plus, importanța acestei instituții ca un adevărat centru de cultură națională și ca o instituție de învățământ superior teologic, fără de care credința ortodoxă română din Basarabia ar fi suferit mult.

Personalități de seamă a vieții științifice, culturale și bisericești, printre care s-a numărat și Constantin Tomescu, au instruit și educat generațiile de studenți în spiritul credinței în neam și biserică, contribuind prin aceasta la pregătirea unei elite intelectuale și impulsționând, astfel, întreaga viață spirituală din Basarabia. Astăzi, când „pericolul de la Răsărit” întinează din nou libertatea popoarelor mici, acest studiu al lui Constantin Tomescu, până la un anumit punct, revine din nou în actualitate. Prezentăm mai jos textul integral al lucrării lui Constantin Tomescu.

Surse bibliografice:

1. Arhivele Basarabiei, nr. 1, 1929. Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1929.
2. Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond „Penal”, dosar nr. 852, vol. II, f. 229.
3. CORLĂTEANU-GRANCIUC, S. Revista „Arhivele Basarabiei” (1929-1938) și autorii ei. În: *Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova*. Volum II, Chișinău, 1999, p. 76. ISBN 9975-72-038-2.
4. CORLĂTEANU-GRANCIUC, S., ENACHE, G., Constantin N. Tomescu, profesor universitar și secretar al Mitropoliei Basarabiei în perioada interbelică,

- schiță de portret, în: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1-2, 2019, p. 176-183. ISSN 1857-2022.
5. Darea de seamă a Consiliului Eparhial Chișinău pe anii 1937-1938, Chișinău, 1938, p. 96.
 6. Decizia nr. 97118/1926, în „Monitorul oficial”, nr. 207, 17 septembrie 1926, p. 14171.
 7. Decret-Lege pentru învățământul teologic superior și seminarial al Bisericii Ortodoxe Române, „Monitorul Oficial”, nr. 113, 19 mai 1938.
 8. ENACHE, G. *Constantin Tomescu, un basarabean prin „adopteie culturală”*, în: „In honorem Ion Șișcanu. Studii de istorie a românilor”. Cahul, 27 martie 2011, p. 210. ISBN 978-9975-914-53-6.
 9. ENCIU, N. *Habent Sua Fatta Libelli*. Jurnalul de amintiri al lui Constantin Tomescu, în: *Revista Literară*, mai, 2020, p. 17.
 10. MIHAIL, Z. Traduceri nicodimiene de istorie biblică în perspectivă filologică. În: *Patriarhul Nicodim Munteanu – traducător. Studii*. Editura Arhiepiscopiei Dunărea de Jos. Galați, 2019, p. 10-30. ISBN 978-606-8890-37-1.
 11. PALADE, G. Facultatea de Teologie din Chișinău. Profesorii și studenții (1926-1940), în: *Integrarea Basarabiei în viața spirituală românească (1918-1940). Studii*. Ediție îngrijită de Igor Șarov, Igor Ojog, Chișinău, Editura Cartdidact, 2010, p. 172. ISBN 978-9975-9847-7-5.
 12. POPOVICI, C. Un deziderat al clerului din Basarabia, în: *Luminătorul*, 1925, nr. 9, pp.17-21;
 13. TOMESCU, C. *Jurnal din viața mea*. Ediție îngrijită de Silvia Corlăteanu-Granciuc și George Enache, Chișinău, Cartdidact, 2018. ISBN 978-9975-139-83-0.

Text integral

**„Constantin N.Tomescu
Profesor Universitar**

Se cuvine o Facultate de Teologie la Chișinău?

1942

Năvălirea asupritorilor barbari peste Basarabia, în iunie 1940, avea să reducă la tăcere, în primul rând și aici, cum era de așteptat, toate așezămintele de cultură și educație creștină și de sfințire în numele Mântuitorului Iisus Hristos. Apocaliptica lor dușmănie s-a îndreptat, vreme de 23 de ani, în deosebi împotriva vieții creștine de pe întinsul rusesc: a rupt legătura omului cu Dumnezeu, dărâmându-i ori întinând sfintele case de închinare și prigonind pe cei credincioși, a sufocat sfinții slujitori și a oprit izvoarele de creștinească învățătură; prin porunci draconice, prin cumplite persecuții și însângerate pedepse, fiara bolșevică a îndobitocit pe om, răpindu-i toată cultura lui, adunată cu strădanie de veacuri, tocmai socotindu-i-se, cum și este, ca rod al înnoirii creștine în lume. În locul acestor bunuri distruse nu s-a pus nimic; căci nihilismul rusesc, altădată atitudine antițaristă, a reînviat de la 1917, sub o altă înfățișare, antinațională, care tindea

să distrugă întregul fundament al statului, să nimicească însăși viața poporului, răpind libertatea individuală, necinstind familia, desființând proprietatea și întunecând orizonturile sufletești.

Deși bolșevismul clădise obstacole uriașe la Nistru, ca ochiul să nu vadă nimic peste maluri și urechea să nu prindă nici șoapta, totuși lumea creștină s-a informat ce venin fierbe satana acolo în cazanul ei, mestecând cu lingură jidovească. Și de aceea, când s-a aflat, și aceasta întâmplător, că bolșevicii vin să-și verse veninul și peste pământul strămoșesc și creștin al Basarabiei, preoți în frunte cu Vlădica și profesorii de Teologie cu tinerii lor studenți ș-au părăsit totul pe loc, refugiindu-se la umbra Bisericii din Țara mamă. Numai așa se putea salva, atât viața acestor ucenici ai Domnului, cât și tezaurul local de cugetare, de sfințire și de faptă creștină.

Cine a socotit că poate sau trebuie să rămână pe loc, în Basarabia și Bucovina de Nord, anume să dea piept cu satana și să o înfrângă, a greșit, și, din însăși experiență proprie, a început să regrete chiar după câteva săptămâni de viață cu bolșevicii. N-am auzit niciun cleric, și niciun alt intelectual, sau chiar sătean mai răsărit nu poate fi, care să nu se tânguiască de amarnice suferințe, pricinuite de păgâni, și că toți cei rămași ajunseseră la limita sfâșietoare a durerilor lor; de nu venea Armata noastră, ei nu mai supraviețuiau, ori ar fi fost asasinați și asvârlți cu grămada prin beciuri astupate – și câte vor mai fi existând nedescoperite – ori îi expulzau spre ghețuri, de unde întoarcere nu mai este. Și iarăși, o altă dovadă a chinurilor și a însângeratei lor vieți mai este îmbulzeala ce dădeau la Prut, ca să-l treacă, atâți preoți și altă lume, după ce au trăit câtva timp lângă bolșevici. Pe unii i-am sfătuit eu și cu insistență până la ultima clipă, să nu rămână, mai ales că ei nu erau slujitori de parohie și nici n-aveau vreo ascultare directă în popor. Cei care n-au vrut, sieși și-au adunat suferinți crâncene, căci alergau apoi îngălbeniți la gară după convoaiele de repatriați, jelindu-se la toți, că nu mai pot răbda, și să le ajute și lor să vină-n Țară. Nu am în vedere aici pe clericii din sate și călugări, cari, din pricina vârstei ca și recunoașterii la vreme a năvălirii barbarilor, au fost surprinși pe loc, unii chiar în vremea săvârșirii sf. Liturghii de ziua sf. Apostoli Petru și Pavel.

Peste Nistru, înainte de 1917, era o uriașă armată duhovnicească, cu Patriarhul în frunte, vlădici mari și luminați, cu nesfârșite coloane de slujitori duhovnicești, atâtea Academii și Facultăți de Teologie, în ele trudind mii de tineri voinici și studioși. Ce luptă au putut să dea aceștia cu satana bolșevizantă și la ce rezultate au ajuns? Mai toți, în deosebi cari au încercat vreo agitație sau măcar au căzut în bănuială, au fost asasinați și deportați, lucrul lor prefăcut în cenușă.

E drept, că unii clerici, dar nu mulți de pe Nistru, au rămas cu norodul, să-și continue viața în căminul lor, lângă păstoriții lor, să le mai servească câte-o sfântă slujbă în zile grele, însă nici ei n-au putut fi multă vreme dârji; unii și-au răscumpărat dragostea de norod cu prețul ființii lor pământești. Acestea-s jertfe prețioase, se cuvine să le cinstim. O luptă împotriva antihristului s-a dat acolo, însă tăcută; nu cu teologhisire, ori cu cadelnița în mână, ci în taină. Lupta a fost a poporului. El a răbdat prigoana în tăcere, dar în suflet ș-a păzit din tezaurul credinții sale creștine. Acolo a fost și izbânda. Deci, după

cât a lucrat mai înainte, sub țarism, Biserica rusă prin știința și clerul ei, la atâta roadă avea și dreptul să se aștepte, roadă ce se rumenește acum, la ivirea soarelui libertății de conștiință. Când au apărut în satele transnistriene preoți confesori români, mulți locuitori îngenunchiau, cerându-le binecuvântarea; dar se arătau și alții, reținuți, care priveau la asemenea scene cu indiferență, poate și cu vrăjmășie, atâta doar că ei acum nu mai aveau putere să reacționeze. Totuși Rusia, în deceniile de bolșevism, de comunizare și acțiune anticreștină, nu poate înfățișa o asemănare și nici comparație îndestulătoare cu istețimea și jertfa creștină din veacurile primare. Nici să n-o căutăm, întrucât situațiile sunt pe alte planuri, iar rosturile Bisericii fiind diferite atunci și acum. Dar nici nu-i momentul a se arunca Bisericii rusești vreo vină. Ea a semănat, pe cât a putut, în vremea normală, și acum s-au cules roadele; că ele-s multe, bune, ori neîndestulătoare și acre, aceasta-i problemă mai largă, ce atinge variate laturi, și se cuvine a fi studiată serios. O asemenea privire în adânc s-ar cuveni să se facă și despre roadele cele duhovnicești din Basarabia noastră, în vremea stăpânirii păgânești și după aceea.

Dar aici eu urmăresc alt scop și de aceea revin la indicația titlului acestor rânduri.

Așa dar, apăsarea antihristă ne-a constrâns, să părăsim lucrul teologhisirii noastre de la Chișinău. Toți profesorii ne-am refugiat din prima clipă, și mulți studenți au fost cu noi, iar alții, destul de numeroși, au venit din urmă. Pe loc a rămas intacte: clădirea mare a Facultății de Teologie cu internatul ei, așa de comode, luminoase și cald primitoare, capela, locuințele profesorilor și întreaga bibliotecă; din nenorocire, s-a lăsat acolo și toată arhiva Facultății, deși, în ziua evacuării, se încărcaseră câteva lăzi cu dosarele și registrele mai de seamă ale Facultății și ale internatului, și la dispoziție erau două care și trăsura gospodăriei, pentru transportarea lor la gară; le-am văzut, și am fost asigurat că ele vor fi salvate. Cum s-a făcut însă, de au rămas pradă păgânilor? Cine a vrut aceasta? Va fi desigur cineva vinovat și de o atare pierdere.

Era 28 Iunie. În luna următoare încă nu se luase nici-o dispoziție pentru funcționarea Facultății noastre în Țară. Circulau doar variate versiuni, ca și pentru Facultatea refugiata din Cernăuți, că s-ar desființa una sau chiar amândouă, ori că ambele fuzionează cu cea din București, sau că una se mută la Cluj, alta la Iași. În această stare de nehotărâre, Prea Fericitul Patriarh Nicodim a făcut un pas sigur. Era la mănăstirea Neamț. Acolo a binevoit să convoace Sf. Sinod permanent, care să se pronunțe anume pentru aranjarea situației acestor Facultăți refugiate. Faptă de toată lauda cea bună și de demnitate pentru Biserică. La ședință au fost invitați decanii și unii profesori teologi. A fost o întrunire de înaltă însemnătate și de real folos. Cred că e și cea dintâi în vremea din urmă. Firesc este ca și altele, și cât de dese, să urmeze acesteia. Sf. Sinod, ascultând vorbirile profesorilor și fiind convins că izgonirea noastră e numai o ispită pe o vreme, și că Hristos Mântuitorul se va milostivi să ne ducă iarăși în străbuna noastră moștenire, a socotit de bine ca Facultatea din Chișinău să-și continue provizor activitatea cu toți profesorii și studenții ei la Iași, depinzând astfel și în viitor tot de Universitatea Mihăileană, iar cea de la Cernăuți, să rămână pe restul pământului liber, al Bucovinei, adică la Suceava ori Câmpulung, intrând sub jurisdicția altei Universități, de la Cluj de pildă, ce n-are și o

Facultate de Teologie. Autoritatea superioară universitară așa a și procedat, pe cea din Chișinău fixând-o la Iași, iar cea din Cernăuți - la Suceava, și depinzând însă de Universitatea din București, deși acolo mai este o Facultate.

La Iași, ni s-au pus câteva săli la dispoziție pentru cursuri și cancelarie, în parterul aripei noi a universității. Purtăm recunoștință Rectoratului și celorlalți, care ne-au primit cu bogată căldură frățească, au șters lacrimi și ne-au înviorat, frângând și unele ascunse împiedicări, ce stăteau și acum ca și altădată, tot aici la Iași, împotriva celei dintâi Facultăți de Teologie din Țară. Mulțumim și Innaltului Chiriarh al Moldovei, un ctitor al Facultății, care ne-a apropiat de sine, și ne-a venit în ajutorul studiilor noastre cu donația propriei și bogatei sale biblioteci, și cu alte cărți teologice.

La Iași am funcționat un an. Toți cei 8 profesori, refugiați din Chișinău, erau de față. Au frecventat 328 studenți, în anul întâi intrând 71, iar la cursuri și lucrări de doctorat au fost înscriși 33 licențiați. Studenți și de la celelalte facultăți au audiat unele materii teologice, după cum și ucenicii noștri ascultau și alte cursuri. O fericită îmbinare, necesară și cu totul folositoare pentru lărgirea orizontului intelectual și aprofundarea de cunoștinți. Profesorii au activat și în afară de catedre, cu multe predici și conferințe în Iași, ca și în alte orașe și sate, iar studenții au organizat producții literare-bisericești. Un admirabil cămin și cu cantină pe strada Sărării a adunat majoritatea studenților. Dar, în lucrările noastre, am simțit cu toții lipsa bibliotecii teologice de la Chișinău. Noi o înzestrasem foarte bine, la fiecare catedră erau valoroase lucrări de specialitate, chiar și în mai multe exemplare, și în diferite limbi; aveam marile dicționare teologice, colecții principale, și câte publicații rare, multe numai acolo existând. Unii ne pierdusem și bibliotecile personale, de specialitate, ce le-am părăsit la plecarea din Chișinău. Totuși s-a lucrat îndesulător, folosind bibliotecile de la Universitate, Mitropolie și Seminarul „Veniamin”, cât și cărțile dăruite. Mulțumim cui se cade și pentru o asemenea înțelegere și înlesniri, de cari ne-am bucurat. În cursul anului universitar, au fost declarați 162 Licențiați (a căror listă se publică în partea oficială) și 1 Doctor în Teologie, dintre vechii noștri studenți.

Abia ne-am încheiat anul universitar, și clopotul cel mare, al Neamului, a sunat pentru dezrobirea moștenirii noastre străbune. Armata Țării a pornit să sfarme proaspetele granițe haine, criminale de la Răsărit, să alunge hidra comunistă de pe plaiurile Basarabiei și ale Bucovinei, ca să le alăture iarăși la viața românească. Imensă bucurie pentru tot sufletul Neamului, dar în deosebi pentru noi, cei refugiați, ca și pentru cei rămași pe acele plaiuri, care așteptam clipa aceasta de desrobire, clipă mare, căci ea adună laolaltă toată setea de răzbunare națională împotriva vecinului hrăpăreț și atât de rău și nedrept cu noi, care, în curgere de secole ne-a pricinuit numai dureri amare și ropot de lacrimi, dar nici o mângâiere. Răzbunare asupra unui stat moloch, care îngenunchiase sub țări și sugea viața atâtor neamuri străine, iar acum, în chip de bolșevici comunizanți, topea milioane de ființe, nega cultura, sfărma religii și tindea să cotropiască toată lumea. Răzbunarea împotriva acelei fiare sălbătice, care niciodată nu a ieșit la luptă dreaptă cu alte neamuri, ca să aibă câștig după cinstita lege a luptei, iar când s-a prins în horă de război, totdeauna, dar absolut totdeauna, a pierdut, a fost cumplit bătută, și a fugit rușinos, ori

a provocat revoluții. Totuși, prin satanice lucrări și apăsări, Moscova mereu s-a întins și a dominat. Iată, acum, în această mare clipă a vremii, s-a ridicat și România, alături de aliați patrioți și creștini, pentru întâia oară în a sa Istorie. Să se măsoare la luptă, în fața lumii, cu armatele rusești bolșevizate, nenumărate, milioane de oameni, înarmați grozav, cum nici nu bănuia cineva.

Noi am luptat cu sete, mânați de sfânta iubire pentru Cruce, de Lege creștinească și pentru glia din strămoși. Cu ajutorul lui Hristos Milostivul, brațul ne-a fost tare, cugetul neclintit și, cu jertfă scumpă, am biruit în vreme puțină. Vrajmașul de veacuri a fost izgonit de pe plaiurile noastre peste dealuri și ape, l-am scos și de pe țărm de Mare, și-l vom sfărma în lupta noastră, tot mai întezită. Slavă vitejilor Români, comandanți și trupă, slavă întregii suflări românești, care a conclucrat la această sfântă izbândă și o va desăvârși curând.

Și astfel, în liniștea și siguranța de sub stindardul victorios național, și Facultatea noastră începea să se adune în Octombrie, pentru un an nou universitar. Toți erau voioși, profesori și studenți, unii abia reîntorcându-se de pe frontul de onoare. Cu pietate și emoție ne-am îndreptat gândul însă și către bravii studenți teologi, care, jertfindu-se total pentru sf. Cruce și Neam în încleștarea grozavă cu păgânul bolșevic, nu s-au mai întors între noi. Se cuvine să nu-i uităm nici pe ei. Și numele celor știuți până acum sunt acestea: 1. Dimitriu D. Emil, an I. com. Valea Satului, jud. Vaslui, abs. Sem. Veniamin, Iași; 2. Dimitriu D. Dimitrie, an. I, comuna Voinești, jud. Iași, abs. Sem. Veniamin, Iași; 3. Blaga Gheorghe, an. IV, com. Dochia, jud. Neamț, abs. liceului Petru-Rareș, P.-Neamț; 4. Grigorescu I. Gheorghe, an. IV, Câmpul-Lung-Muscel, abs. Sem. Central, București; 5. Popescu V. Dumitru, an. IV, com. Scărișoara, județul Romanți, abs. Sem. Sf. Nicolae, R.-Vâlcea.

Dar vești din diferite vânturi ne-au întristat, că adevărat s-a pus la cale o măsură neprielnică pentru existența Facultății de Teologie fostă la Chișinău. Din ce pricini și pentru care scop superior, nici până azi încă nu știm. Fapt este că prin Decretul Lege Nr. 2.487, promulgat în Monitorul Oficial Nr. 247/17 Octombrie 1941, fostul Ministru al Culturii Naționale, General Radu Rosetti, a obținut desființarea Facultății pe ziua de 1 Noiembrie, profesorii fiind împrăștiați prin Decizia sa Nr. 252.481/941 parte la București, restul la Cernăuți ca să dubleze și să tripleze catedrele respective; studenții cei mai numeroși au trecut la Cernăuți. Și de atunci, nu mai există laolaltă cea de a treia Facultate de Teologie, înființată la Chișinău în toamna anului 1926.

Cum privește oare Biserica această măsură, în deosebi ce va fi cugetat clerul dintre Prut și Nistru, care a reclamat-o cu atâta stăruință până să o aibă, și înșiși întemeietorii ei ce vor fi cugetând, că între atâtea Facultăți și școli superioare ce există în Patrie și unele încă se mai înființează, n-a avut loc și o a treia Facultate de Teologie, tocmai la Chișinău și mai ales în vremea aceasta, după un an de silnică apăsare a păgânismului peste sufletele Basarabenilor, și când lucrul bisericesc creștin este atât de necesar peste Nistru, între frații Moldoveni, pe care vrăjmășia bolșevică tindea să-i animalizeze. Se va ști, credem, curând gândul și chiar cuvântul fiecăruia, și e necesar aceasta, pentru că Facultatea e un

bun românesc prin excelență, și tot așa și creștin, și de aceea toți avem de spus ceva când el e atins, după cum s-au pronunțat mulți din reprezentanții Neamului, la întemeiere.

Găsesc necesar, deocamdată, să pun pe paginile acestei reviste, între rândurile mele, măcar fragmentar, din cuvintele rostite în ambele Corpuri Legiuitoare în Primăvara anului 1927, deci aproape după un an de viață academică a Facultății la Chișinău cu prilejul votării legii de înființarea ei, lege care îi fixase existența în clipe de înalt entuziasm și pentru vreme îndelungată, pentru vecie.

Anume: a) în *Adunarea Deputaților* s-au mărturisit următoarele:

1. Înființarea Facultății „fixează un moment în viața noastră culturală și sufletească... o instituție de cultură superioară la Chișinău este menită să pecetluiască pe vecie autoritatea culturală și politică a Statului nostru în ținutul dintre Prut și Nistru... În instituția creată la Chișinău, văd zorii pentru înălțarea poporului moldovenesc din Basarabia” (*V. Haneș*).

2. „Cum să nu recunosc și cum să nu votez crearea a unei întregi Facultăți în Basarabia, care merită mai mult decât o facultate, care merită, aș putea zice, o întregă organizație de dezvoltare a culturii naționale, o întregă universitate?” (*Găvănescu*).

3. „Mare eveniment cultural, care înseamnă înfăptuirea Facultății de Teologie de la Chișinău... În orașul Cernăuți, unde este Facultatea de Teologie și în orașul București, era imposibil să se adăpostească toți studenții, dornici de a urma învățătura superioară teologică. Și trebuie să știți, că în sufletele studenților din Basarabia este, ca și în al fraților din Vechiul Regat, aceeași sete de cultură, aceeași dorință de învățătură, cu atât mai mult de învățătură românească, pe care ei n-au avut-o în trecutul acestei provincii... Studenții basarabeni, în cea mai mare parte fii de plugari săraci, găsesc la Facultatea din Chișinău, sub auspiciile arhiepiscopului din Basarabia și ale eforiei bisericești din această provincie, fondurile necesare, spre a putea să-și desăvârșească cultura superioară teologică... Aspectul Basarabiei culturale se schimbă în totul azi... Începe, prin urmare, o viață normală în Basarabia sub bune auspicii, întrucât fiind o Facultate de Teologie în capitala acestei provincii, un așezământ de cultură, unde vor fi așa de mulți profesori universitari, unde oamenii devotați muncii luptă pentru cultura românească, care vor desăvârși această cultură și vor croi brazde adânci în ogorul întelenit al Basarabiei. Sub auspiciile acestei noi îndrumări culturale avem credință ca viața Basarabiei se va schimba mai repede, dispărând din această parte a Țării toți germenii revoluționari, care până astăzi au încercat să se strecoare în satele de pe malul Nistrului. Prin acești propovăduitori ai culturii vom izbuti să îndreptăm de la Nistru toată negura ce s-a abătut de la un timp asupra provinciei noastre... Întemeierea Facultății de Teologie la Chișinău este nu numai o necesitate legală, dar este o necesitate de Stat, întrucât numai astfel se poate face legătura sufletească între această provincie și patria mamă” (*T. Iacobescu*).

4. ... „Când corpul profesoral al Universității din Iași în unanimitate și-a exprimat hotărârea sa ca Facultatea de Teologie să aibă sediul la Chișinău, noi, Basarabeni, am avut toată recunoștința... pentru că au rupt poate, din trupul lor, și au spus: sunteți egali și aveți dreptul... Avem o mică pretenție... ca Facultatea de azi, care este înființată pe

lângă Universitatea din Iași, să devie în timpul cel mai apropiat temelia înființării unei Universități în provincia aceasta” (*Pr. P. Guciujna*).

5. „Legea ce avem înaintea noastră este rezultatul celei mai firești purtări de griji pentru lipsurile diferitelor regiuni ale pământului românesc, din care pământ românesc, Basarabia face parte, la bine și la rău, tot atât de natural, tot atât de organic, tot atât de necontestabil ca și Oltenia ori Dobrogea, Moldova ori Banatul, Bucovina, Crișana, Maramureșul, Ardealul. Vom vota deci cu entuziasm legea acestea, ca un început de realizare a preocupărilor constructive, de ordin cultural. Vom vota cu entuziasm Facultatea de Teologie din Chișinău, având viziunea Universității viitoare complete a Basarabiei” (*C. Nedelcu*).

6. „Prin acest proiect de lege ce creează în inima însăși a Basarabiei, la Chișinău, Facultatea noastră de teologie. Această facultate va fi acolo un cuptor în care se vor topi toate năzuirile și acțiunile protivnice Românismului ale unora, precum și ezitățile egoiste și oportuniste ale altora. Prin ea, sunt sigur, că sufletele tuturor basarabenilor se vor contopi în marele suflet al Neamului românesc și al Țării acesteia” (*Raportor I. Bărbulescu*).

7. ...„Facultatea de Teologie din Chișinău... nu a fost o simplă creatură culturală, ci a fost un adevărat act național... Numai cine a fost de față la Chișinău, în memorabila zi a inaugurării facultății, în toamna trecută, numai acela a putut să-și dea seama de importanța extraordinară, de freamătul de bucurie, care a străbătut Basarabia cu prilejul acestui eveniment. Și, aș putea zice, că nu era bucurie, era mai mult decât bucurie, era în unele momente un adevărat delir, din partea acelei mulțimi, cu adevărat: câtă frunză, câtă iarba, care se strânsese din toate ungherele Basarabiei, ca să participe la sărbătoarea de la Chișinău. Și, vă asigur, că aclamațiile, care se ridicau de pretutindeni, în momentul acela, nu se adresau unui ministru, nu se adresau nici chiar unui guvern; toate acele aclamații erau omagii, care se duceau Țării mame, pentru că, cu această ocazie și prin această creațiune, pusese Basarabia pe picior de egalitate cu celelalte provincii românești. Merg mai departe și afirm că (Facultatea) a consolidat Unirea cu Patria mamă, și, din punctul acesta de vedere, creațiunea noastră este un fapt de politică internă echivalent cu ratificările, pe care le-a câștigat politica noastră externă... a contribuit enorm la liniștirea spiritelor din această provincie... De altminteri, și afară de aceste considerațiuni, această creațiune era un fapt normal de politică culturală. Câtă vreme fruntaria răsăriteană a Țării era la Prut, evident, că Iașii erau punctul cultural cel mai înaintat al nostru. În momentul când granița a fost împinsă până la Nistru, evident, că trebuie să împingem mai departe și posturile noastre culturale, căci este un fapt de politică bună, ca făclia culturii să meargă, cel mult cu un pas înapoi de ostașii, care înaintează și de granița, care se strămută... A fost unul dintre cele mai splendide spectacole ale vieții mele, ședința marelui colegiu al Universității din Iași, când areopagul de intelectuali ai Capitalei Moldovei, cu toată presiunea și cu toate instigațiunile, a votat cu unanimitate despuerea Iașului în favoarea Basarabiei, pentru un mare interes național... Dea Domnul, să trăiască în vecii vecilor, cât timp va exista o Țară românească” (*Ministru I. Petrovici*)

b) *Iar în Senat s-au auzit asemenea cuvinte:*

8. „Dați-mi voie să exprim satisfacția mea personală precum și bucuria întregului cler și a credincioșilor Bisericii ortodoxe din Basarabia, pentru legea, prin care d-voastră sunteți chemați să legalizați, să puneți baze legale ale existenței Facultății de Teologie din Chișinău... Încredințez și de la această tribună Colegiul profesorilor Universității din Iași, că am apreciat și nu vom uita niciodată acest generos gest al profesorilor Universității din Iași. Ne-am bucurat și ne bucurăm de iubirea adevărat românească exprimată de profesorii ieșeni, care, recunoscând dreptul nostru la viața înaltă culturală pentru promovarea acestei vieți, au făcut ca acel părinte, care văzându-și copilul iubit pierind de anemie, varsă o parte din sângele său în vinele lui și-l scapă de moarte, îi dă viață... Prin înființarea Facultății de Teologie în Chișinău s-a făcut un mare lucru și bun, folositor pentru populația din Basarabia, s-a săpat un izvor de apă vie a culturii religioase și naționale în mijlocul populației, setoasă de această cultură, preoții basarabeni pot ușor cerceta acest izvor și a se adăpa, a-și stinge setea și a se întări în sentimentele naționale de iubire de Neam, de literatură și cultură românească, asemenea și tinerii absolvenți ai seminarului și ai numeroaselor noastre licee. Existența Facultății de Teologie în Chișinău ridică prestigiul Țării în fața celor străini de neamul nostru, îi face să vadă iubirea în faptă, pe care o are Țara mamă către fiii săi, care au fost înstrăinați în curs de atâta vreme. Facultatea de Teologie din Chișinău este o citadelă de culoare creștinească, ridicată la hotarul Nistrului, de care se vor lovi toate ideile vătămătoare, anarhice, comuniste, antireligioase, și vor fi oprite, ca să nu pătrundă în restul Țării. Ea va fi un centru de cultură românească pentru frații noștri transnistrieni, care vor veni să se cultive în principiile Evangheliei lui Hristos și ale sentimentelor naționale, fiind lipsiți de așa ceva acolo, în republica sovietică moldovenească. Ștefan cel Mare, pentru apărarea moșiei a zidit cetăți, ca înăuntrul lor să se apere. Aceste cetăți acum nu mai folosesc la nimic. Cetățile unui neam sunt universitățile. Zidul de apărare sunt piepturile Românilor, pline de iubire de neam. Aceste piepturi să le creștem la hotarele țării prin universitățile provinciale.. Să dăm Basarabiei cât mai multă cultură... De aceea doresc ca Facultatea de Teologie să fie sâmburele, nucleul unei universități basarabene”. (*Arhiiep. Gurie*).

9. „Facultății de la Chișinău îi urez să fie ca și floarea soarelui, adică să se întoarcă, să se orienteze totdeauna cu fața spre soare, spre soarele culturii românești, ce răsare și apune, aici în capitala Țării, la București” (*A. Lapedatu*).

10. „Universitățile crează un suflet, și un Stat are totdeauna nevoia aceasta și interesul acesta ca să dea unei țări, unei națiuni, unui conglomerat de populațiuni, un suflet unitar... Acolo la universitate se pune tiparul desăvârșit pe personalitatea tânărului, acolo se crează individualitatea lui și cu acea individualitate el pleacă în viață și o înfățișează toată viața... La Basarabia, de bună seamă, să fie îndreptată mai ales atențiunea conducătorilor Statului nostru... Să creăm de cu vreme, puterea de rezistență aici... printr-o politică națională chibzuită, știind că cetatea cea mai nebiruită, cea mai puternică pe care o putem zidi în Basarabia este cultura națională românească” (*P. Halippa*).

11. „De bună seamă, că Facultatea de Teologie care funcționează de un an de zile, nimeni și nimic nu o va împiedica să continue în viitor, așteptând cu toți de la aceste așezământ cultural, numai binele și întărirea sentimentului național și religios acolo la Chișinău” (*I. Clinciu*).

12. „În Basarabia, de fapt, sub raportul culturii naționale... nimic mai firesc, decât să aprinzi repede un opaiț, pe care să-l dezvolți până să devină un intensiv bec electric, care să lumineze chiar și peste Nistru. Deci e bine ca să deschizi acolo Facultatea de Teologie” (*Patriarh Miron*).

13. „În Basarabia este nevoie ca Statul să trimită o armată de propagandă, o armată de apostoli ai cuvântului și scrisului, care să fie devotată unei idei sublime ideea credinței Biserica noastră și în Neamul nostru, păstrând tradiția adevărată, înălțătoare a poporului nostru, care a unit încă din vremurile vechi dragostea de Neam și Țară, cu încrederea în Biserică și apărarea credinței strămoșești. Ideea de Neam și de credință sunt atât de legate una de alta, încât și în versuri noi zicem: Lupta pentru neam și pentru lege. Această luptă o duc, înainte de toate, Facultățile noastre de Teologie și clerul nostru condus de inimoșii apărători ai destinelor și ai națiunii... Cel mai urgent lucru este ca acolo în Basarabia să trimitem echipe de luptă care să combată suferința cea mai periculoasă, și această suferință este morala” (*Dr. A. Obreja* raportor).

Deci, atâtea afirmații sublime de înaltă ținută patriotică și creștinească, cum nu s-au pronunțat la înființarea niciunei alte Facultăți sau chiar Universități din Țară. Că adevărat, Facultatea din Chișinău, pecetluește „pe vecie autoritatea culturală și politică a Statului nostru în ținutul dintre Prut și Nistru...”, „că Basarabia merită ... o întreagă Universitate...” că se începe cu ea „o viață normală în Basarabia sub bune auspicii”, care să facă a dispărea „germenii revoluționari ce până azi au încercat să se strecoare în satele de pe malul Nistrului”. Facultatea „este o necesitate de stat”, care să „facă legătura sufletească între această provincie și Patria mamă”; că Facultatea a dovedit egalitatea Basarabenilor cu ceilalți fii ai Patriei, și ei doresc să devină o Universitate, înființarea ei arată „un început de realizare a preocupărilor constructive, de ordin cultural:”, ea „va fi acolo un cuptor în care se vor topi toate năzuirile și acțiunile potrivnice Românisului ...”, Facultatea „nu a fost o simplă creatură culturală ci a fost un adevărat act național... ea a consolidat Unirea cu Patria mamă ... un fapt de politică internă, echivalent cu ratificările” politicii externe, „fapt normal de politică culturală”... „trebuie să împingem mai departe și posturile noastre culturale... făclia culturii să meargă cel mult cu un pas înapoi de ostașii care înaintează, și de granița care se strămută... un mare interes național... să trăiască în vecii vecilor, cât timp va exista o Țară românească”; prin înființarea ei „s-a făcut un mare și bun lucru, folositor pentru populația din Basarabia, s-a săpat un izvor de apă vie a culturii religioase și naționale: ea ridică prestigiul Țării în fața celor străini de neamul nostru, îl face să vadă iubirea în faptă, pe care o are Țara mamă către fii săi, care au fost înstrăinați în curs de atâtea vreme... o citatelă de culoare creștinească, ridicată la hotarul Nistrului de care se vor lovi toate ideile vătămătoare, anarhice, comuniste, antireligioase și vor fi oprite ca să nu pătrundă în restul Țării... centrul de cultură pentru

frații noștri transnistreni cari vor veni să se cultuve în principiile Evangheliei lui Hristos și ale sentimentelor naționale... Cetățile unui Neam sunt Universitățile”; „la Basarabia, de bună seamă, să fie îndreptată mai ales atențiunea Țării, atențiunea conducătorilor statului nostru...”, „nimeni și nimic nu o va împiedica să continue pe viitor ...”, „să devină un intensiv bec electric care să lumineze chiar și peste Nistru... Și ca o încununare a unor asemeni afirmări, izbucnite din sufletele atâtor personalități cu netăgăduită autoritate și cu răspundere în țara noastră s-a așezat convingerea însuși a Regelui Ferdinand I, exprimată atât de puternic prin fraza: „înființarea Facultății de Teologie în capitala scumpei Noastre Basarabii a fost un act patriotic, în care Moldova a dat, cum se și cuvenea, tributul cel mai mare”.

Anul 1927 așa a văzut rolul acestei Facultăți, nu în altă parte ci anume la Chișinău. A răspuns ea oare atâtor nădejdi? Toată lumea e convinsă că da. Nu încapă îndoială nici în privința strădaniei și bogatelor preocupări ale profesorilor, nici la aprecierea roadelor sufletești în studenții teologi, care astăzi activează ca preoți și profesori luminați în mai toate laturile României. Facultatea de Teologie a fost focar de căldură și de lumină creștinească și o cetate neînvingă de patriotism activ, ca puține așezăminte asemănătoare. Cu alt prilej voi face o expunere a preocupărilor și rezultatelor facultății în cei 14 ani de existență la Chișinău.

Acum, închei rândurile mele întrebându-mă: se cuvine o Facultate de Teologie la Chișinău? Iau seama că toate personalitățile, amintite aici, multe încă în viață, și care nu se pot desminți, sunt pentru existența ei la Chișinău; apoi, evenimentele au crescut necesitatea ei acolo, după anul nenorocit de stăpânire bolșevică asupra Basarabiei, dar mai ales, odată cu pătrunderea românească până la Bug, Transnistria are grabnică nevoie de ea, Facultatea Românească de Teologie, fiind cea mai folositoare pentru vindecarea rălelor pricinuite de veninul comunizant-bolșevic turnat în sufletele fraților moldoveni; în fine, știu că clădirile principale ale Facultății sunt intacte, deci se pot orcând deschide pentru cursuri și internat, rămânând doar să se refacă Capela, în cursul vremii; și dacă sunt convins că și Biserica noastră, îndeosebi cea dintre Prit și Nistru, clerul ei dar și mireni, atâți oameni de carte și verificați patrioți au cerut și așteaptă Facultatea de Teologie la Chișinău, pot formula și răspunsul meu că „se cuvine neapărat ca Facultatea de Teologie să fie restabilită la locul ei, în Chișinău”.

Așa să ne ajute Hristos Mântuitorul.

Profesor universitar Const. N. Tomescu
10-I-1942. Cernăuți”